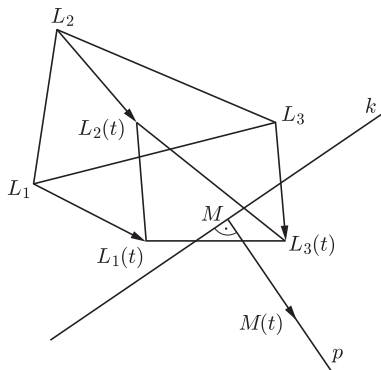

Na łowy!

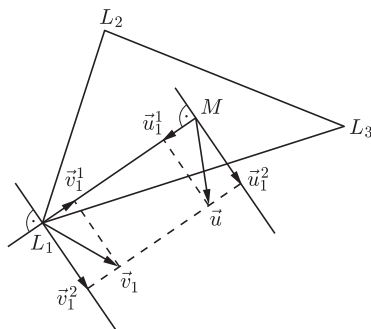
Jarosław GÓRNICKI*

*Katedra Matematyki,
Politechnika Rzeszowska

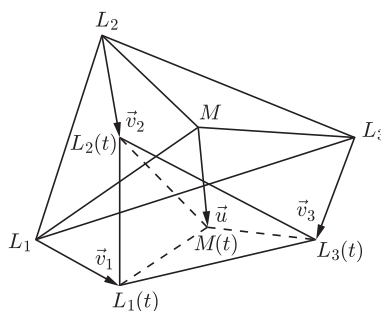
Podobny problem był rozważany w artykule J. Górnickiego *Lew i człowiek* w *Delcie* 2/2013. Wtedy myśliwy był w trochę lepszej sytuacji, ponieważ gonił go tylko jeden lew.

Rys. 1

Rys. 2

Rys. 3

Lemat 1 jest prawdziwy dla dowolnego wielokąta wypukłego.

Epizod 1

Stado lwic $L_1, L_2, \dots, L_n$, gdzie $n \geq 3$, oraz myśliwy M (rozważani jako punkty płaszczyzny euklidesowej) poruszają się z równymi maksymalnymi prędkościami. Kiedy myśliwy ma skuteczną strategię ucieczki przed grupą lwic? Kiedy lwice mają skuteczną strategię pochycenia myśliwego w skończonym czasie?

Oznaczmy przez $L_j(t), M(t)$ położenia „uczestników” polowania w czasie $t \geq 0$ i niech $\text{conv}\{L_1(0), L_2(0), \dots, L_n(0)\}$ oznacza najmniejszy zbiór wypukły zawierający wszystkie punkty $L_j(0), j = 1, 2, \dots, n$.

Twierdzenie 1. *Jeżeli $M = M(0)$ nie jest punktem wewnętrznym zbioru $C = \text{conv}\{L_1(0), L_2(0), \dots, L_n(0)\}$ i $M \neq L_j$ dla każdego $j \in \{1, 2, \dots, n\}$, to istnieje strategia pozwalająca myśliwemu na ucieczkę przed każdą lwicą L_j .*

Dowód. W opisanej sytuacji istnieje taka prosta k przechodząca przez punkt M , że zbiór C leży w jednej półpłaszczyźnie (domkniętej) ograniczonej prostą k . Niech p będzie półprostą o początku w punkcie M prostopadłą do prostej k , leżącą w półpłaszczyźnie niezawierającej zbioru C (rys. 1). Wówczas Czytelnik Wnikliwy łatwo sprawdzi, że myśliwy może uciec przed wszystkimi lwicami, poruszając się z maksymalną prędkością wzdłuż półprostej p . □

Ale może się zdarzyć, że myśliwy wpadnie w pułapkę zastawioną przez lwice...

Twierdzenie 2. *Jeżeli $M = M(0)$ jest punktem wewnętrznym trójkąta $L_1(0)L_2(0)L_3(0)$, to istnieje strategia gwarantująca tym trzem lwicom pochycenie myśliwego w skończonym czasie.*

Dowód. Opracowując strategię polowania dla lwic, będziemy żądali, by:

- lwice natychmiast reagowały na zmiany kierunku ucieczki myśliwego,
- w każdej chwili t myśliwy należał do wnętrza obszaru wyznaczonego przez aktualne pozycje lwic,
- odległość myśliwego od każdej lwicy nie powiększała się,
- lwice nie potrzebowały zewnętrznego koordynatora ani nie traciły czasu na wymianę informacji z otoczeniem.

Uwzględniając te wymagania, wskażemy kierunek pogoni każdej lwicy L_j w zależności od kierunku ucieczki myśliwego.

Założmy, że myśliwy M ucieka z prędkością wskazaną przez wektor $\vec{u}$, a każda lwica L_j ściga go z prędkością wskazaną przez wektor $\vec{v}_j$, taką, że $|\vec{v}_j| = |\vec{u}|$ (gdzie $|\vec{u}|$ oznacza długość wektora $\vec{u}$), ponieważ wszyscy poruszają się z równymi maksymalnymi prędkościami (rys. 2). Wyznamy teraz wektor prędkości $\vec{v}_j$. Niech $\vec{u}_j^1$ będzie rzutem prostopadłym wektora $\vec{u}$ na prostą L_jM , a $\vec{u}_j^2$ będzie rzutem prostopadłym wektora $\vec{u}$ na prostą prostopadłą do prostej L_jM wystawioną w punkcie M . Następnie w punkcie L_j zaczepiamy wektory składowe: $\vec{v}_j^2$, taki, że $\vec{v}_j^2 = \vec{u}_j^2$ i wektor $\vec{v}_j^1$ o zwrocie w kierunku punktu M , taki, że $|\vec{v}_j^1| = |\vec{u}_j^1|$. Wówczas wektor $\vec{v}_j = \vec{v}_j^1 + \vec{v}_j^2$ wskazuje prędkość poruszania się lwicy L_j .

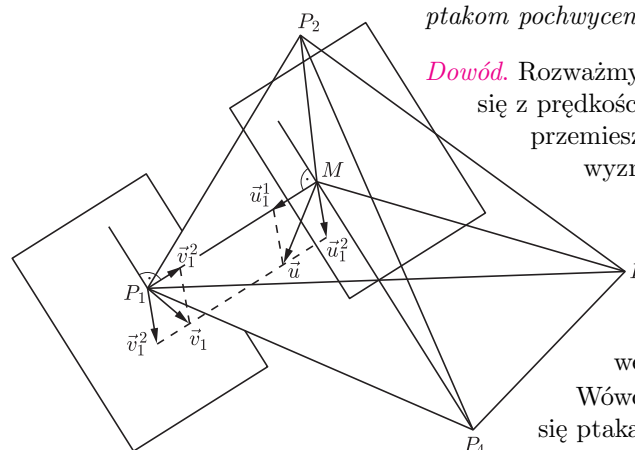
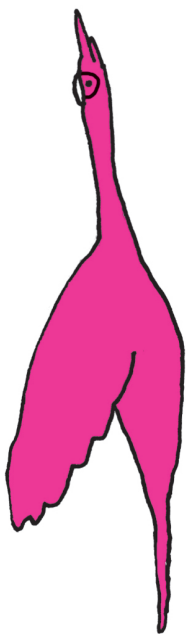
Po upływie czasu $t > 0$ położenia uczestników polowania ilustruje rysunek 3. Z przedstawionej konstrukcji wynika, że $L_jM \parallel L_j(t)M(t)$ dla $j = 1, 2, 3$, więc punkt $M(t)$ jest punktem wewnętrznym zbioru $\text{conv}\{L_1(t), L_2(t), L_3(t)\}$. Ponadto odległość między punktami $M(t)$ a $L_j(t)$ nie wzrosła.

Ostatnią obserwację można istotnie wzmocnić, korzystając z następującego lematu.

Lemat 1. *Jeżeli M jest punktem wewnętrznym trójkąta $L_1L_2L_3$, to istnieje taki kąt ostry γ , że dla pewnego $j_0, |\angle(\vec{u}, \vec{a}_{j_0})| \leq \gamma$, gdzie $\vec{a}_j = \overrightarrow{ML_j}, j = 1, 2, 3$.*

Przedstawioną strategię polowania lwice może wykorzystać grupa $n \geq 3$ okrętów do przechwycenia okrętu wroga na oceanie. Przechwycenie nastąpi szybciej, gdy prędkość okrętów pościgowych będzie większa niż prędkość okrętu uciekającego.

Rys. 4

Dowód lematu. Półproste o początku w punkcie M zgodne z wektorami $\vec{a}_j$ rozcinają płaszczyznę na trzy kąty o mierze mniejszej niż π . Jeżeli największy z nich ma miarę β , to $\gamma = \frac{\beta}{2}$ spełnia warunki lematu. $\square$

Co stąd wynika? Zauważmy, że w każdym momencie trwania pościgu układ wektorów $\vec{a}_j = \overrightarrow{M(t)L_j(t)}$ pozostaje względem siebie niezmienny. Gwarantuje to, że w każdym momencie pościgu istnieje taki wektor $\vec{a}_j$, że $|\angle(\vec{u}, \vec{a}_j)| \leq \gamma$, gdzie γ jest kątem z lematu 1. Ponieważ

$$|\vec{v}_j^2| = |\vec{u}_j^2| \leq |\vec{u}| \cdot \sin \gamma,$$

więc

$$|\vec{v}_j^1| = \sqrt{|\vec{v}_j|^2 - |\vec{v}_j^2|^2} \geq \sqrt{|\vec{u}|^2 - (|\vec{u}| \cdot \sin \gamma)^2} = |\vec{u}| \cdot \cos \gamma.$$

Skoro wektor $\vec{v}_j^1$ jest skierowany w stronę punktu M , a wektor $\vec{u}_j^1$ jest skierowany do punktu L_j , więc odległość między punktami M i L_j maleje z prędkością nie mniejszą niż $|\vec{u}| \cdot \cos \gamma$. Oznacza to, że suma odległości $|ML_1| + |ML_2| + |ML_3|$ maleje z prędkością nie mniejszą niż $|\vec{u}| \cdot \cos \gamma$. Stąd wynika, że lwice złapią myśliwego w skończonym czasie, co kończy dowód twierdzenia. $\square$

Uwaga. Sytuacja komplikuje się, gdy grupa polujących lwic zostaje zmniejszona. Może się zdarzyć tak, że wyeliminowanie określonej lwicy daje myśliwemu szansę na skuteczną ucieczkę. Jeśli $M \notin \overline{\text{conv}}\{L_1, L_2, \dots, L_n\} \setminus \{L_k\}$, to na mocy twierdzenia 1 myśliwy może uciec po wyeliminowaniu lwicy L_k . Sytuacja ta wymaga jednak od myśliwego wiedzy na temat wszystkich goniących go lwic w każdej chwili t , a także zastanowienia – spełnienie tego warunku może być trudne...

Epizod 2

Stado ptaków $P_1, P_2, \dots, P_n$, gdzie $n \geq 4$ oraz mucha M (rozważane jako punkty przestrzeni euklidesowej) poruszają się z równymi maksymalnymi prędkościami. Kiedy mucha ma skuteczną strategię ucieczki przed stadem ptaków? Kiedy ptaki mogą pochwycić muchę w skończonym czasie?

Następującą obserwację możemy uzasadnić, opierając się na tym samym pomysle, co w dowodzie twierdzenia 1.

Twierdzenie 3. Jeżeli $M = M(0)$ nie jest punktem wewnętrznym zbioru $C = \overline{\text{conv}}\{P_1, P_2, \dots, P_n\}$ i $M \neq P_j$ dla każdego $j \in \{1, 2, \dots, n\}$, to mucha M ma skuteczną strategię ucieczki przed każdym ptakiem P_j .

Dowód kolejnego twierdzenia będzie wymagał więcej pracy.

Twierdzenie 4. Jeżeli $M = M(0)$ jest punktem wewnętrznym czworoboku $P_{j_1}P_{j_2}P_{j_3}P_{j_4}$, gdzie $j_1, j_2, j_3, j_4 \in \{1, 2, \dots, n\}$, to istnieje strategia gwarantująca ptakom pochwycenie muchy w skończonym czasie.

Dowód. Rozważmy czworobok $P_1P_2P_3P_4$. Załóżmy, że mucha M porusza się z prędkością wskazaną przez wektor $\vec{u}$. Wówczas ptak P_j powinien przemieszczać się z prędkością wskazaną przez wektor $\vec{v}_j$, który teraz wyznaczymy. Niech $\vec{u}_j^1$ będzie rzutem prostopadłym wektora $\vec{u}$ na prostą MP_j , a $\vec{u}_j^2$ będzie rzutem prostopadłym wektora $\vec{u}$ na płaszczyznę przechodzącą przez punkt M i prostopadłą do prostej MP_j . Następnie w punkcie P_j zaczepiamy taki wektor $\vec{v}_j^2$, że $\vec{v}_j^2 = \vec{u}_j^2$ (leży on w płaszczyźnie prostopadłej do prostej P_jM przechodzącej przez punkt P_j) oraz wektor $\vec{v}_j^1$ o zwrocie w kierunku punktu M , taki, że $|\vec{v}_j^1| = |\vec{u}_j^1|$. Wówczas wektor $\vec{v}_j = \vec{v}_j^1 + \vec{v}_j^2$ wskazuje prędkość poruszania się ptaka P_j (rys. 4). Konstrukcja ta (nawet dla liczniejszego stada ptaków) nie powiększa żadnej odległości między muchą M a ptakiem P_j oraz nie zmienia wzajemnego położenia wektorów $\vec{a}_j = \overrightarrow{MP_j}$.

Lemat 2 jest prawdziwy dla dowolnego wielościanu wypukłego.

Skuteczność tej strategii wynika z następującego lematu.

Lemat 2. Jeżeli M jest punktem wewnętrznym czworościanu $P_1P_2P_3P_4$, to istnieje taki kąt ostry β , że dla pewnego j_0 , $|\sphericalangle(\vec{u}, \vec{a}_{j_0})| \leq \beta$, gdzie $\vec{a}_j = \overrightarrow{MP_j}$, $j = 1, 2, 3, 4$.

Dowód lematu. Półproste o początku w punkcie M zawierające wektory $\vec{a}_j = \overrightarrow{MP_j}$, $j = 1, 2, 3, 4$, dzielą przestrzeń na cztery kąty wielościenne (każdy taki kąt wielościenne jest wyznaczony przez trzy kąty płaskie o wspólnym wierzchołku M generowane przez trzy różne półproste). W każdym wielościanie $MP_iP_jP_k$, gdzie $i, j, k \in \{1, 2, 3, 4\}$ i liczby i, j, k są parami różne, rzutujemy prostopadłe punkt M na płaszczyznę trójkąta $P_iP_jP_k$. Rzut ten oznaczamy przez R_h , gdzie $h \in (\{1, 2, 3, 4\} \setminus \{i, j, k\})$. Wówczas każdy z kątów płaskich R_hMP_j , gdzie $j \neq h$ i $j, h \in \{1, 2, 3, 4\}$, jest ostry (bo M jest punktem wewnętrznym czworościanu $P_1P_2P_3P_4$). Niech

$$(1) \quad \max_{j, h \in \{1, 2, 3, 4\}, j \neq h} |\sphericalangle R_hMP_j| = \beta < \frac{\pi}{2}.$$

Wektor $\vec{u}$ (prędkości muchy M) zawiera się w pewnym kącie trójściennym $MP_iP_jR_h$. Dla ustalenia uwagi przyjmijmy, że jest to kąt trójścienny $MP_1P_4R_2$ (rys. 5), w którym zgodnie z opisem prosta MR_2 jest prostopadła do płaszczyzny wyznaczonej przez punkty P_1, P_4, R_2 . Niech prosta zawierająca wektor $\vec{u}$ przebija powierzchnię trójkąta $P_1P_4R_2$ w punkcie D . Wówczas

$$(2) \quad |P_1D| + |DP_4| \leq |P_1R_2| + |R_2P_4|.$$

Rzeczywiście, gdy przedłużenie odcinka P_4D przecina bok P_1R_2 w punkcie E (rys. 6), to korzystając z nierówności trójkąta, mamy

$$|P_1D| \leq |P_1E| + |ED| \quad \text{i} \quad |P_4D| + |DE| \leq |ER_2| + |R_2P_4|.$$

Dodajemy te nierówności stronami, a następnie od obu stron nierówności odejmujemy wielkość $|ED|$ i otrzymujemy (2).

$$(3) \quad |\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_1})| + |\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_4})| \leq |\sphericalangle R_2MP_1| + |\sphericalangle R_2MP_4|.$$

Gdy na płaszczyźnie Π wykreślimy trójkąty R_2MP_1, R_2MP_4 tak, że punkty P_1 i P_4 leżą po różnych stronach prostej MR_2 , rys. 7, to punkty P_1, R_2, P_4 leżą na prostej (bo odcinek R_2M jest prostopadły do płaszczyzny trójkąta $P_1R_2P_4$). Następnie na płaszczyźnie Π w kącie P_1MP_4 wykreślamy trójkąt P_1MF podobny do trójkąta P_1MD , gdzie $|\sphericalangle P_1MF| = |\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_1})|$ i $|P_1F| = |P_1D|$ i $|MF| = |MD| \geq |MR_2|$, oraz trójkąt P_4MG podobny do trójkąta P_4MD , gdzie $|\sphericalangle P_4MG| = |\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_4})|$ i $|P_4G| = |P_4D|$ i $|MG| = |MD| \geq |MR_2|$, rys. 7.

Wówczas na podstawie nierówności (2) prawdziwa jest nierówność (3).

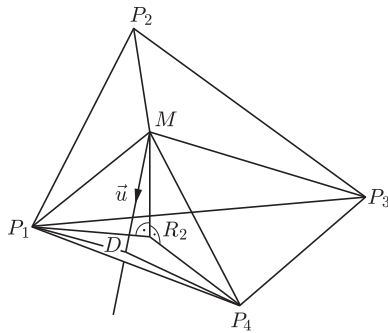
Z nierówności (3) oraz z warunku (1) wynika, że

$$|\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_1})| + |\sphericalangle(\vec{u}, \overrightarrow{MP_4})| \leq 2\beta,$$

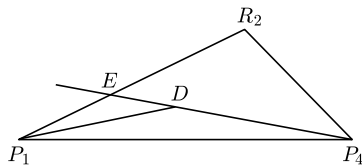
czyli jeden z kątów $(\vec{u}, \overrightarrow{MP_1})$ lub $(\vec{u}, \overrightarrow{MP_4})$ ma miarę nie większą niż β . Oznacza to, że w każdym momencie pościgu istnieje $j \in \{1, 2, 3, 4\}$, takie, że $|\sphericalangle(\vec{u}, \vec{a}_j)| \leq \beta$.

To kończy dowód lematu; dalej dowód twierdzenia 5 przebiega analogicznie do dowodu twierdzenia 2. $\square$

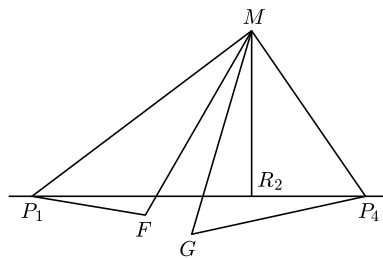
Dla obiektów poruszających się z identycznymi prędkościami maksymalnymi istnieją na płaszczyźnie i w przestrzeni modele *pulapek* i strategii *polowań* o stuprocentowej skuteczności, przynajmniej teoretycznie. Dodatkowo, dzieje się to przy założeniu braku wymiany informacji między goniącymi i nie wymaga koordynatora! Ten ostatni element stwarza jednak pewne ryzyko w praktycznych zastosowaniach tej teorii: uruchomionym pościgiem nie można sterować. Wydaje się, że tego typu strategii mogą być stosowane w programowaniu, grach ekonomicznych i wojennych, a może także na poziomie molekularnym, np. do zwalczania groźnych komórek – to jednak temat na inny artykuł.

Rys. 5

Rys. 6

Rys. 7

